

BUZET I BUZEŠTINA POD VLAŠĆU MLETAČKE REPUBLIKE OD 16. DO 18. STOLJEĆA

KontiĆ, Dilan

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:743031>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DILAN KONTIĆ

BUZET I BUZEŠTINA POD VLAŠĆU MLETAČKE REPUBLIKE
OD 16. DO 18. STOLJEĆA
Završni rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DILAN KONTIĆ

BUZET I BUZEŠTINA POD VLAŠĆU MLETAČKE REPUBLIKE
OD 16. DO 18. STOLJEĆA

Završni rad

JMBAG: 0303097851

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u hrvatski novi vijek

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Dilan Kontić, kandidat za prvostupnika povijesti, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli 28. kolovoza 2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Dilan Kontić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Buzet i Bužeština pod vlašću Mletačke Republike od 16. do 18. stoljeća“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 28. kolovoza 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Šesnaesto stoljeće	4
2.1. Buzet i Bužeština početkom stoljeća	5
2.2. Rašporski kapetanat	6
2.3. Sukob krilatog lava i dvoglavog orla	8
2.4. Krilati lav širi svoja krila nad Istrom	11
2.5. Zlokobni kunfini istarskih granica	12
2.6. Sporna područja između Roča i Lupoglava	13
2.7. Sporna područja oko Draguča i Pazinske knežije	14
2.8. Sporna područja na Krasu	15
3. Sedamnaesto stoljeće	16
3.1. Uskočki rat	17
3.2. Nagovještaji rata	19
3.3. Uskočki rat na Bužeštini	23
3.4. Uhoda iz Račica: Domizian Zara	32
3.5. Rašporski kapetanat nakon rata i njegove posljedice	36
4. Osamnaesto stoljeće	38
4.1. Doba mira i obnove	39
5. Zaključak	46
6. Literatura	48
7. Sažetak	51
8. Summary	52

1. Uvod

Područje Buzeštine obuhvaća grad Buzet, njegova tri kaštela - Hum, Roč i Draguč (danas pod okriljem Općine Cerovlje), dva veća sela, Sovinjak i Vrh, te naposljetku, okolna sela na Krasu koja danas pripadaju Općini Lanišće. Sam grad Buzet nalazi se između doline rijeke Mirne na jugu i planinskog masiva Ćićarije na sjeveru.¹ Sva navedena naselja - Buzet, Draguč, Hum, Roč, Sovinjak i Vrh smatraju se nekadašnjim gradinama, a smještene su na povišenim brdima s kojih se širi pogled na kraj kojim dominiraju, što je od izuzetne važnosti u slučaju iznenadnog napada neprijatelja. Gradine i arheološki ostaci dokazuju da je prostor Buzeštine bio naseljen još u prapovijesti. Buzeština je, od prapovijesti pa sve do danas, promijenila mnogo stijegova, vladara i država koji su upravljali njome. Buzet i Buzeština bili su u sastavu Rimskog Carstva, Bizantskog Carstva, Franačke, pod vlašću njemačkih markgrofova i akvilejskih patrijarha te pod „Kraljicom Mora“, Venecijom. Buzet i okolica bili su kratkotrajno pod Napoleonovim Francuskim Carstvom, a zatim u Habsburškoj, odnosno Austro-Ugarskoj Monarhiji, Kraljevini Italiji, socijalističkoj Jugoslaviji i naposljetku, danas u sastavu Republike Hrvatske.²

Tijekom svoje povijesti na istarskom kopnu vijorile su se mnoge zastave, no za područje Buzeštine jedna iskače iznad svih. To je zastava krilatog lava, odnosno zastava Republike Sv. Marka. Mletačka Republika vladala je područjem Buzeštine od 1421. do 1797., gotovo 400 godina, i trajno obilježila postojanje na tom prostoru.³

Razdoblje od 15. do kraja 18. stoljeća u Istri je podijeljeno na vladavinu dviju vlasti. Istrom je upravljala Republika Sv. Marka i kuća Habsburg. Mletačka Republika posjedovala je $\frac{3}{4}$ istarskog teritorija, dok je unutarnjim dijelom Istre, nazvanim Pazinska knežija, upravljala kuća Habsburg. Kuća Habsburg je 1374. preuzela Pazinsku knežiju od goričkih grofova i time stupila na istarski poluotok, na kojem će ostati sve do 1918. do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Mletačka Republika postupno je preuzimala teritorije Istre. Započela je između 1267. i 1283., kada je učvrstila svoju vlast u Poreču, Umagu, Novigradu, Sutlovreču, Motovunu, Kopru, Izoli i Piranu te je tim uspješno preuzela zapadnu obalu Istre. Da proširi svoje posjede

¹ Istarska enciklopedija, 2005., str. 120.- 121.

² Rubić i Jakovljević 1961., str. 21.- 48.

³ Istarska enciklopedija, 2005., str. 120.- 121.

Mletačka Republika 1331. i 1332. svoju vlast širi na jugozapadnu Istru i stavlja pod svoju jurisdikciju Pulu, Rovinj i Bale. Mletačka osvajanja Istre nastaviti će se sve do 15. stoljeća, kada će poraziti Akvilejski patrijarhat i od njega preuzeti Milje, Oportalj, Roč, Plomin, Labin te naposljetku, 1421., preuzeti Kaštel i Buzet.⁴ Republika Sv. Marka područje Istre pod svojom upravom nazivat će „La Provincia dell` Istria“, a hrvatski naziv glasilo bi „ Pokrajina Istra“.⁵

Nažalost, Istra nije previše profitirala niti od jedne strane. Istra je za obje strane bila periferija te mjesto nesuglasica i sukoba u kojem su često stradavali istarski seljaci iste vjere i tradicije. Najoštriji sukobi vodili su se na granicama Rašporskog kapetanata i Pazinske knežije, što će kulminirati u krvave sukobe.⁶

Republika Sv. Marka zauzimala je teritorij Istre kada je ona bila na svojem vrhuncu, no nedugo zatim, zbog svoje umiješanosti u europsku politiku, bit će primorana ući u sukob s Cambraiskom ligom. Mletačkoj Republici pošlo je za rukom držanje vojnih sukoba i diplomatskih poslova da se održi na životu. No, završetkom sukoba s Cambraiskom ligom, Mletačka Republika nikada neće dostići svoju staru slavu. Razlog tome su velika preookeanska otkrića, koja će zanemariti zatvoreno Sredozemno more i kapital trgovine premjestiti na Atlantski ocean. S druge je strane bila politika ostalih europskih kraljevstava da ignoriraju kraljicu mora te osmanska osvajanja koja su spriječila izravnu vezu s istokom. Radi takvih okolnosti, kraljica mora bila je osuđena na propadanje.⁷

Za vrijeme sukoba Venecije i Cambraiske lige, bili su zahvaćeni i dijelovi Istre. U tome sukobu strašno je stradao sjever Istre, pretežito prostori oko Trsta i Milja, te prostor Rašporskog kapetanata na Krasu.⁸ Usprkos teškim sukobima, Venecija je bila uspješna i Worskim kapitulima 1521. zadobila je nove teritorije u Istri. Od kuće Habsburg dobila je: Završje s Kostajnicom, Brtoniglu, Vižinadu, Medelin (Montelino di San Vitale), Rožar i Momjan, Barban s Rakljem te naposljetku Račice, Vrh,

⁴ Bertoša, M., 1995., str. 48.

⁵ Isto, str. 459.

⁶ Bertoša, M., 2019., str.129.-130.

⁷ Cravetto, E, ur., 2008., str. 214.-2016.

⁸ Bertoša, M., 1995., str. 64.

Sovinjak i Draguč koji su potpali pod upravu Rašporskog kapetanata i postali prva crta obrane buzetskog kaštela.⁹

Potpisivanjem Wormskih kapitula 1521. određeni su teritoriji koji će biti preuzeti te je Tridentskim sentencijama 1535. došlo do preuzimanja kaštela i sela od strane mletačke vlasti. Nažalost, tijekom preuzimanja teritorija, nije se detaljnije odredila granica te je radi toga često dolazilo do sukoba između seljaka.¹⁰ Sukobi su se najčešće vodili u sjevernoj Istri oko Rašporskog kapetanata, oko područja koja su bila u neprestanom sukobu. Riječ je o Krasu na Ćićariji, spornim područjima između Roča i Lupoglava, te Draguča i obližnjih sela pod upravom Pazinske knežije.¹¹

Upravo neriješeni granični problemi pridonijet će sve većoj netrpeljivosti između seljaka koji žive na pograničnim mjestima. Sve te napetosti biti će jedan od više uzročnika početka Uskočkog rata (1615. -1618.) koji će snažno potresti normalan život istarskog seljaka. Pogranični dijelovi, a pogotovo Rašporski kapetanat, najteže su stradali u sukobu.¹² Upravo će kašteli Draguč, Roč i Hum podnijeti najteže napade s ciljem obrane glavnog kaštela Buzeta.¹³ Također, u donošenju bitnih taktičkih odluka uvelike će pomoći uhode koje su obavještavale zaraćene strane o svakom budućem pokretu.¹⁴

Završetkom Uskočkog rata, u 17. stoljeću, obilježeno je doba ponovne izgradnje i ponovnog vraćanja uobičajenom životu. No, 18. stoljeće za Rašporski kapetanat i Buzet bit će obilježeni mirom i ponovnim rastom broja stanovništva. Kaštel Buzet u 18. u potpunosti će procvasti izgradnjom novih objekata, podignutih po najnovijoj modi tog vremena. Također, osamnaesto stoljeće bilo je razdoblje pada moći Mletačke Republike i trenutak prestanka njezina postojanja.¹⁵ Mletačka Republika prestajala je postajati, ali njezini ostaci vidljivi su i dandanas po Buzetu, gdje se često na značajnijim mjestima u kaštelu na kamenu nalazi uklesani lav svetog Marka.

⁹ Banić, J., 2017., str. 90.

¹⁰ Bertoša, M., 1995. str. 462.

¹¹ Bertoša, S., 2018., str. 172.

¹² Bertoša, M., 2011., str. 13. – 14.

¹³ Banić, J., 2017., str. 94.

¹⁴ Bertoša, M., 1995., str. 344.

¹⁵ Vrandečić i Bertoša, 2007., str. 111. – 112.

2. Šesnaesto stoljeće

Početak šesnaestog stoljeća smatra se samim vrhuncem moći i utjecaja Mletačke Republike. Bilo je to vrijeme kada je Mletačka Republika nastojala učvrstiti svoje posjede na istočnom Jadranu, Albaniji, Grčkoj i Levantu te učvrstiti svoj utjecaj u cijeloj Europi. Mletačka Republika nikada nije posjedovala snažnu kopnenu vojsku s kojom bi nametala svoj utjecaj na kontinentu, već je to činila s pomoću mornarice i zavidnog diplomatskog umijeća.¹⁶ Pretjeranim političkim miješanjem u politiku europskih sila, stvorila si je divovske suparnike, predvođene habsburškim carem Maksimilijanom I., francuskim kraljem Lujem XII., i papom Julijom II., te naposljetku i Španjolskim i Napuljskim Kraljevstvom, stvorena je Cambraiska liga koja će trajati od 1508. do 1523. Cambraiska liga stvorena je s ciljem uništavanja Mletačke Republike i širenja europskih carstva na njezine posjede. Zahvaljujući svojoj snažnoj diplomaciji, Mletačka Republika postojat će još dva stoljeća.¹⁷

Krajem 15. i početkom 16. stoljeća mletačke posjede na istočnom Jadranu ugrožavale su dvije sile, Osmansko Carstvo i Austrija s kućom Habsburg na čelu.¹⁸ Padom Bosne 1463. otvorila su se vrata Osmanlijama za daljnja osvajanja, a prvi na udaru bio je hrvatski teritorij. U svojim prodiranjima uspjeli su doći i na prostor Mletačke Republike, točnije na prostore južne Slovenije i prostor sjeverne Istre, gdje su pustošili i palili prostor Krasa. Zbog osmanskog pustošenja Mletačka Republika nastojala je obrambeno pojačati krajeve izložene osmanskim upadima.¹⁹ Za Republiku Sv. Marka stanje počinje sve više biti zabrinjavajuće ponajviše stoga što su 1471., 1472., 1473., 1474., 1476., 1477., 1478., 1483., 1485., 1494., 1499., 1501., 1511. osmanske čete provaljivale u Istru i jugoistočne dijelove današnje Slovenije, uglavnom dijelove koji su nekoliko dana hoda udaljeni od Grada na lagunama.²⁰ Druga sila, koja je puno ozbiljnije ugrožavala Veneciju, bila je susjedna Austrija s kućom Habsburg na čelu. Kuća Habsburg nastojala je što jače trgovinski i vojno ojačati luku Trst, preko koje je Austrija bila povezana sa „svijetom“. Jačanje

¹⁶ Cravetto, E, ur., 2008., str. 214.-215.

¹⁷ Istarska enciklopedija, 2005. str. 126.

¹⁸ Vrandečić i Bertoša, 2008., str. 84.

¹⁹ Bertoša, M., 1995., str. 61.-62.

²⁰ Rubić i Jakovljević, 1961., str. 29.

Trsta nikako nije išlo u korist Veneciji jer se dovelo u pitanje tko je vladar nad Jadranom. Tenzije između Venecije i Austrije zaoštavaju se početkom 16. Stoljeća, zbog kojih će doći do pustošenja i paleža po sjevernoj Istri i dijelovima Bužeštine, a velika promjena za Istru doći će 1511. padom utvrde Rašpor na Ćićariji.²¹

2.1. Buzet i Bužeština početkom stoljeća

Šesnaesto stoljeće jednako je bilo teško i nepovoljno za Bužećane kao i prethodno petnaesto stoljeće. Buzet i njegov Kras posebice je pogodio prodor osmanskih akindžija koje su 1470., 1482., 1499., 1501., i 1511. opustošile sela, pokrale stoku, zarobile ljude za prodaju i činile ostala grozna nedjela kojima su se iskalile nad nedužnim stanovništvom.²²

Muke Bužećana mogle su krenuti ratom između Venecije i Austrije koji je poznatiji pod imenom Cambraiski rat, a trajao je od 1508. do 1523. i ostavio razorene kuće, otetu stoku i popaljene usjeve. Ovaj sukob uvelike je utjecao na broj stanovnika sjeverne Istre.²³ Razaranje utvrde Rašpor i premještanje rašporskog kapetana u Buzet početkom šesnaestog stoljeća, neizmjereno će utjecati na daljnji razvoj kaštela i buzetske okolice. Tako premještanje kapetana označit će nagli procvat Buzeta te stagnaciju ostalih kaštela. U ostale kaštele jedino će se ulagati u obrambene svrhe, poput izgradnje obrambenih zidina, dopremanja oružja i ratne tehnologije te osiguravanje smještaja stražarima. Mletačka Republika ostale je kaštele smatrala prvom linijom obrane u slučaju izbijanja sukoba, nažalost za vrijeme Uskočkog rata to će i postati.²⁴

Veliki faktor za populaciju Istre bila je kuga koja se pojavljivala više puta na Istarskom poluotoku. No, najveći faktor na broj stanovnika Istre i Bužeštine imale su epidemije malarije, koje su desetkovala stanovništvo i tjerale ljude sa svojih ognjišta.

²¹ Bertoša, M., 1995., str. 64.

²² Merlić, E., 2008., str. 28.

²³ Vrandečić i Bertoša, 2008., str. 84.

²⁴ Balog, Z., 2007., str. 39.

Tok rijeke Mirne bio je žarišna točka razvoja komaraca koji su širili zarazne bolesti po Bužeštini. Jedino mjesto u kojem nije harala malarija bio je Kras.²⁵

2.2. Rašporski kapetanat

Republika Sv. Marka tijekom 14. stoljeća, osvajanjem novih prostora na istočnom Jadranu, imenovala je kapetane radi održavanja reda i sigurnosti na novim prostorima. Tako je u Istri 1304. osnovala Pazenatički kapetanat sa sjedištem u Sv. Lovreču iznad Limske drage. Daljnjim osvajanjem prema istoku, godine 1356., uspostavlja se drugi kapetanat u Umagu, koji se vrlo kratko vrijeme zadržao i preselio se u utvrdu Grožnjan. Ti su kapetani imali najvišu vojnu, političku i sudsku autoritativnu moć na mletačkom dijelu Istre. Za sve probleme i nejasnoće stanovništvo se obraćalo isključivo njima te su oni, naposljetku, rješavali probleme među stanovništvom. Kapetani su raspolagali vojnicima, s pomoću kojih su održavali red i mir između pograničnih dijelova Istre.²⁶ Kapetani su bili izvanredno povezani s mletačkim senatom i duždem. Glavni razlog tome bio je taj da su na mjesto kapetana biraniiskusni i educirani muškarci iz mletačkih bogatih aristokratskih obitelji, a neki i u rodnom srodstvu sa samim duždom.²⁷

Osvajanjem unutrašnjosti Istre te uspostavom taktičke prednosti, Republika Sv. Marka morala je pod svaku cijenu oduzeti goričkim grofovima utvrdu Rašpor na Krasu. Utvrda Rašpor bila je od pretežite važnosti, smatrala se ključem čitave Istre (*Clavis totius Histriae*) jer je imala kopneni ulaz preko Ćićarije u središnju Istru. Rašpor je, za goričke grofove, bio važna utvrda jer je on predstavljao otvoreni put k Pazinskoj knežiji te je bilo od iznimne važnosti da Rašpor ne padne u mletačke ruke. No podjela teritorija braće Goričkih, gdje je Pazinska knežija pripala jednoj, a Rašpor drugoj obitelji, uvelike je oslabila goričke grofove. Tu podjelu i razjedinjenost Goričkihiskusna je Mletačka Republika iskoristila kao izvanrednu situaciju za svoju taktičku prednost.²⁸

²⁵ Merlić, E., 2008., str. 28.-29.

²⁶ Bertoša, S., 2005., str. 29.-30.

²⁷ Merlić, E., 2008., str. 43.

²⁸ Bertoša, S., 2005., str. 22.-23.

Republika Sv. Marka puno je vremena i novca potrošila kako bi posjedovala utvrdu na Krasu. Godine 1394. Senat je odlučio ući u pregovore s kneginjom Anom Goričkom, ondašnjom vlasnicom Rašpora. Došlo se do dogovora tako da je Ana Gorička dobila zajam od 10 000 zlatnih dukata, a Mletačka Republika utvrdu Rašpor na korištenje. Ana Gorička nije prodala Rašpor već ga je dala Mlečanima na korištenje, ako ga je htjela vratiti morala je vratiti Mlečanima njihovih 10 000 zlatnih dukata. Već sljedeće godine Ana je zatražila povratak utvrde, vjerojatno pritisnuta od strane habsburškog vojvode Albrechta III. Austriji nije nimalo odgovaralo da Mletačka Republika posjeduje Rašpor i kontrolira ulazak u Pazinsku knežiju, koji je u posjedu kuće Habsburg. Izvrsnim umijećem pregovaranja, Mletačka Republika odgodila je vraćanje Rašpora na tri godine, a to su postigli tako da su Ani prepustili prihode Rašporske gospostije. Čini se da je Ana imala financijskih problema, te je 1398. ponovno zatražila zajam utvrde. U prosincu 1398. došlo je do stvaranja novog ugovora u kojem Venecija kneginji daje dodatnih 7 500 dukata zajma. Kneginja zauzvrat ustupa utvrdu Rašpor i njegov feud sve do popune isplate dogovorenog zajma i obećava da do kraja svojeg života neće tražiti da joj se Rašpor vrati. Godine 1402. izgleda da je Ana Gorička preminula jer su njezina braća, gorički i tirolski grofovi Henrik i Ivan Majnard, pokrenuli prodaju Rašpora Mletačkoj Republici za 20 000 dukata.²⁹ Mletačkoj Republici jako je stalo da se domogne rašporske utvrde, a to se vidi u nastojanju da ugovori budu što poštenije i pravilnije sastavljeni. Predaja Rašpora Mletačkoj Republici održana je 16. rujna 1402., primopredaja je izvršena na veliki svečani način, s preko 80 seoskih župana i utjecajnijih ljudi, sa svim mogućim obredima.³⁰

Zajmom Rašpora, te kasnije njegovom kupovinom, ukinuti su kapetani u Sv. Lovreču i Grožnjanu te je uspostavljen jedan kapetan u Rašporu. Sada vojni zapovjednik mletačkih četa u Istri i osoba dužna osiguravanja mira duž mletačkih graničnih posjeda postaje rašporski kapetan.³¹

Kupnjom Rašpora, Venecija istog trena započinje opsežne fortifikacijske radove i rekonstrukciju zidina. Tim nadogradnjama Rašpor postaje jako vojno utvrđenje, s jasnom ulogom o čuvanju mletačkog interesa na prostoru središnje Istre.

²⁹ Isto, str. 24.-27.

³⁰ Isto, str. 28.-29.

³¹ Banić, J., 2017., str. 67.

Izgradnja jakih zidina bila je od primarne važnosti da se spriječi utjecaj Austrije, koja je pretendirala na to područja Istre.³²

2.3. Sukob krilatog lava i dvoglavog orla

Ekspanzija Mlečana po sjevernoj Italiji navela je europske sile da poduzmu neke korake u sprječavanju mletačkog širenja. Maksimilijan Habsburški želio se domoći carske krune i učvrstiti veze njemačkih zemalja s Apeninskim poluotokom. No, na tom putu stajala mu je snažna „Kraljica Mora“, koja mu je remetila takve planove. Stoga je Maksimilijan u veljači 1508. objavio rat Mletačkoj Republici. Nažalost, Maksimilijanu sreća nije išla u njegovu korist jer su već u svibnju 1508. habsburška Gorička grofovija i Trst pali pod mletačke ruke. U pomoć Maksimilijanu priskočio je francuski kralj Luj XII., kojemu je zauzvrat obećana investitura nad Milanom. Ubrzo su se još pridružili Ferdinand II. Aragonski i papa Julije II., koji su htjeli dijelove mletačkog teritorija za sebe. Tako je Mletačka Republika 1509. morala stati u obranu svojih teritorija, koje su napadali poglavar katoličke crkve, car Svetog Rimskog Carstva i dva najsnažnija europska monarha. Drugim riječima, bio je to savez ondašnjih sila protiv jedne vrlo sposobne države, koja će s pomoću svoje diplomacije na kraju i razbiti Cambraisku ligu.³³

³² Božić, S., 2007., str. 15.

³³ Banić, J., 2017., str. 89.-90.

Slika 1. Mletačka i austrijska Istra krajem 15. stoljeća. Izvor: Vrandečić, J., Bertoša, M., Zagreb, 2007., str. 128.

Nažalost, rat Cambraiske lige vodio se i na teritoriju Istre. Ratovanje u Istri bilo je gerilskoga tipa, gdje su sukobe vodili seljaci istog govornog jezika, etničke pripadnosti i tradicije. Jedina razlika između tih zaraćenih ljudi bila je bandiera (zastava): na jednoj je bio mletački lav svetog Marka, a na drugoj habsburški dvoglati orao. Seljaci koji su se borili pod mletačkom zastavom nazivali su se *Benečani* ili *Markolini*, a seljaci pod habsburškim zastavom nazivali su se *Kraljevci* ili *Arciducali*.³⁴

Najveće bitke odvijale su se na prostoru sjeverne Istre, između Trsta i Milja te na području Rašpora. Borbe između istoga naroda bile su vrlo krvave i osvetoljubive. Plodna polja Krasa sva su bila razorena i spaljena, a stanovništvo je vodilo borbu preživljavanja. Da bi stvar bila gora, zapovjednici habsburških sila, Krsto Frankopan i Nikola Rauber početkom listopada 1509. promijenit će sudbinu Buzeta tako što će

³⁴ Bertoša, M., 2019., str. 29.

razoriti utvrdu Rašpor³⁵. Austrijski povjesničar tog vremena H. Pirhegger ovako piše, navodeći što se zbilo: *4. listopada 1509. carevi ljudi su osvojili i razorili Rašpor. Mjesec dana potom, ponovno su ga zauzeli Mlečani, pa je ponovno izgrađen i ponovno 1512. godine, razoren.*³⁶ Ponovnim mletačkim osvajanjem Rašpora, mletački Senat uvidio je da nema koristi obnoviti utvrdu Rašpor, koja je razorena i još k tome nalazi se na samoj granici s neprijateljem. Stoga je odlučio, 16. lipnja 1511., premjestiti rašporskog kapetana u Buzet.³⁷

Slika 2. i 3. Ostaci utvrde Rašpor na Ćićariji. Foto: Dilan Kantić

³⁵ Banić, J., 2017., str. 91.

³⁶ Božić, S., 2007., str. 42.

³⁷ Banić, J., 2017., str. 91.

2.4. Krilati lav širi svoja krila nad Istrom

Usprkos nepovoljnom položaju u kojemu se našla Mletačka Republika potjerana u kut od strane europskih velesila, svojom diplomacijom i nesuglasticama među europskim vladarima u potpunosti se izvukla iz rata i proširila svoje posjede po Istri. Uvidjevši da nema smisla dalje ratovati, u prosincu 1516. mletački dužd Andrea Gritti i habsburški car Karlo V. sklopili su mir, no područje oko Rašpora i ćićarijskog Krasa bilo je u rasulu i pomutnji oko rašporskog kapetana jer su bila odjednom dvojica.³⁸

Nakon što je tvrđava Rašpor spaljena i porušena, dolazi do zatišja među zaraćenim stranama. Mletački kapetan prebačen je u Buzet, a Rašporska gospoštija u vlasti je austrijske carske krune. Stoga Austrija, uz već postojećeg mletačkog rašporskog kapetana, imenuje krčkog kneza Krstu Frankopana za svojeg novog rašporskog kapetana. Postojanje dvojice rašporskih kapetana potrajat će oko dva desetljeća, kada će Tridentskim sentencijama 1535. Austrija ukinuti svojeg rašporskog kapetana i prepustiti svoje dijelove Istre Mletačkoj Republici. Premda je utvrda Rašpor 1511. razorena i njezin kapetan premješten u Buzet, rašporski kapetan i dalje je obnašao svoju funkciju pod rašporskim imenom sve do propasti Republike 1797.³⁹

Što se tiče mletačkog i austrijskog sukoba oko Istre, Mletačka Republika izašla je kao pobjednik te je sada $\frac{3}{4}$ Istre pod prejasnom „Vladaricom Mora“. Wormskim kapitulacijama 1521. Austrija je Veneciji prepustila Završje s Kostajnicom, Vižinadu, Momjan, Barban s Rakljem te sela Račice, Vrh i Sovinjak i kaštel Draguč. Ovakva podjela samo je potvrđena Tridentskim sentencijama 1535.⁴⁰

Mletačka Republika izvlači pouku o sukobu s Austrijom te Buzet pretvara u vojno-obrambeno središte mletačke Istre. Prisutnost rašporskog kapetana u buzetskom kaštelu podignula je uvelike ugled Buzeta i njegove komune te je postao jedan od najvećih distrikata mletačke Istre. Odlukom Senata pod upravu Buzeta stavljeni su kašteli Roč i Hum koji su bili i prije pod rašporskom upravom još u doba rata protiv kralja Žigmunda, te novo priključeni kaštel Draguč i dva veća sela Vrh i

³⁸ Vrandečić i Bertoša, 2008., str. 84.-85.

³⁹ Bertoša, S., 2005., str. 31.

⁴⁰ Banić, J., 2017., str. 91.

Sovinjak. Ovi novi posjedi priključeni su rašporskom kapetanatu te su oni činili novi distrikt buzetske komune. Kaštel Hum bio je udaljen 10 km od Buzeta, kaštel Roč 7 km i kaštel Draguč 14 km, a sela Vrh 6 km i Sovinjak 5 km od Buzeta i Lanišće na Krasu koje su bilo udaljeno 12 kilometara od Buzeta.⁴¹ Utvrde Buzet, Draguč, Hum, Roč i sela Vrh i Sovinjak predstavljali su prvu liniju obrane te stratešku i obrambenu ulogu rašporskom, odnosno buzetskom kapetanu. Navedene utvrde omogućavale su odličnu teritorijalnu obranu, koja je branila glavnu prometnicu koja se prostirala od obale pa sve preko doline Mirne koja je prodirala duboko u unutrašnjost istarskog poluotoka. Ova prometnica predstavljala je „žilu kucavicu“ prometne i trgovinske povezanosti obale i unutrašnjosti Istre. Također, tok rijeke Mirne bilo je najbrži prometni put između obale i Buzeta. Povezanost između Buzeta i njegove istočne strane bila je spriječena Pazinskom knežijom, povezanost juga i Buzeta bila je previše udaljena i nezgrapna, sjeverna strana bila je najgora jer tu se nalazila planinska prepreka Ćićarija i austrijski teritoriji. Stoga zapadna strana, prema kojoj se nalazi tok rijeke Mirne, bila je od neizmjerljive važnosti za Buzet, a ponajprije za Veneciju.⁴² Za opstanak venecijanske lagune i njezinih konstrukcija na vodi, drvo je bilo od izvanredne važnosti. Također, za izgradnju moćnog Arsenala bilo je potrebno drvo, koje je Mletačka Republika izvlačila iz istarskih šuma. Drvo je za Veneciju bilo toliko važno da je njezinu sječicu nadgledavao sam rašporski kapetan, koji je štitio šumu i buzetsku okolicu.⁴³ Od izrazite važnosti za Mlečane bila je Motovunska šuma ili Šuma sv. Marka (Bosco di San Marco), koja je bila izravno pod upravom mletačkog vojnog arsenala.⁴⁴ Osim šuma, polja i livade bile su od pretežite važnosti za preživljavanje, no nakon rata nedefinirane granice učinile su istarskom seljaku samo rasulo i patnju.⁴⁵

2.5. Zlokobni kunfini istarskih granica

Završetkom rata sukobljena Mletačka Republika i kuća Habsburg nastojale su svoje nesuglasice između teritorija riješiti Wormskim kapitulima (1521.) i Tridentskom

⁴¹ Isto, str. 91.

⁴² Budicin, M., 2019., str. 20.

⁴³ Klen, D., 1963., str. 204.

⁴⁴ Bertoša, S., 2018., str. 169.

⁴⁵ Bertoša, M., 1995., str. 462.

sentencijom (1535.). Mirovnim pregovorima došlo je do zamjene teritorija u korist Mletačke Republike, no sve u svemu obje strane bile su vrlo nezadovoljne promjenama jer su ostavile mnogo nedefiniranih graničnih prostora.⁴⁶ Te nepodijeljene parcele - pašnjaci, livade, njive i šume - nazvane „diferentie“, stanovnici su koristili za zajedničke gospodarske potrebe, ali su se ubrzo pretvorile u glavni izvor sukoba mletačkih i austrijskih podanika.⁴⁷ Dogovorom u Tridentu godine 1535. pokrenuto je djelovanje rješavanja granica, a pogotovo se riješilo pitanje granica između Pazinske knežije i mletačkih općina Motovuna i Sutlovreča. Vjerojatno bogatstvom šume i njezinom važnošću za Mletačku Republiku, našla su se rješenja za tu važnu granicu. Granični prostori Bužeštine, odnosno prostor Rašporskog kapetanata, bio je neizlječiva rana mletačko-austrijskih odnosa. Prostori Rašporskog kapetanata često su bili na ratnoj nozi s Pazinskom knežijom zbog šuma, koje su uz stočarstvo bile izvor života i prihoda. Stanovnici Bužeštine izrađivali su vesla za Arsenal kojim su se opremali ratni i trgovački brodovi Republike. Osim izrade vesala novčani prihod dobivali su i od travarine, no stalnim sukobom polja su često bila spaljena i opustošena. Situacija se čak pogoršavala kada su seljaci jurišali jedni na druge i otimali goveda jedni drugima. Mnoga sporna mjesta nalazila su se između Roča i Lupoglava, Draguča i Pazinske knežije i između Semića i Lanišća.⁴⁸

2.6. Sporna područja između Roča i Lupoglava

Najveći granični problemi postojali su između Općine Roč i Lupoglavske gospoštije na austrijskoj strani, koje su se neprekidno sukobljavale.⁴⁹ Godine 1588. Mletačka Republika šalje povjerenika za granična pitanja, to jest rašporskog kapetana Marina da Ca` da Pesara, da utvrdi u kakvoj se situaciji nalaze posjedi između Roča i Lupoglava. Pesaro utvrđuje da je glavni problem međaša, graničnih oznaka koje seljaci miču u svoju korist, a na štetu drugih i tako u krug. Koliko je sukob bio zakompliciran, Pesaro se uvjerio i sam, kada je u kancelariji rašporskog kapetana pronašao arhivsku dokumentaciju o oštrim sukobima i sporovima između

⁴⁶ Isto, str. 462

⁴⁷ Bertoša, S., 2018., str. 172.

⁴⁸ Bertoša, M., 1995., str. 463.

⁴⁹ Bertoša, S., 2018., str. 172.

te dvije komune. Njihov sukob započet je još 1471., a „okončan“ 1503. kada je obnovljen ophod granica i postavljeni novi međaši. No njihovi sukobi potrajat će do sredine 18. stoljeća.⁵⁰

2.7. Sporna područja oko Draguća i Pazinske knežije

Također sporne granice bile su između zemljišta dragućskih sela i obližnjih sela pod austrijskom vladavinom. Mletački povjerenik za granična pitanja Marino da Ca` da Pesaro osobno se uvjerio o krađama i ubijanju stoke oko Grimalde. Pesaro godine 1560. spominje da su stanovnici Kršikle, Butonege i Previša, sela u Pazinskoj knežiji, opustošila parcele na spornim područjima te su prešli međaše i pustošili sigurne mletačke parcele. Završetkom Cambraiske lige i sporazuma u Tridentu međaši su počeli nestajati, a svjedoci koji su osobno tome svjedočili počeli su opadati brojem. Stoga je godine 1564. izvršeno ispitivanje „staraca“ s obje strane, da se konačno utvrde granice. Mletački povjerenik upozoravao je da nikada nisu stvorene niti opisane sporne granice niti ne postoje dokumenti o granicama između Kostelskog markizata i Pazinske knežije.⁵¹

Također seljaci s mletačke Istre obrađivali su parcele na prostoru austrijske Istre te je u tim neprestanim sukobima život bio nemoguć. U izvješću koparskog podestata i kapetana Antonija Basadonne iz 1603., proveo je istragu terena nakon što je pazinski kapetan Bernardo Balbi optužio seljake Grimalde da obrađuju parcele koje su oduvijek bile pazinske. Koparski podestat i kapetan u istraživanju razloga neprestanih sukoba došao je do saznanja da su Kraljevci prisvojili parcele na području Grimalde, ali desetinu su plaćali pazinskom knezu, a ne mletačkoj vlasti. Stoga je kostelski markiz intervenirao s naoružanim seljacima i uništio svu ljetinu koja je rasla na spornim mletačkim poljima, a koju su obrađivali Kraljevci. Glavni cilj toga paleža bilo davanje do znanja da se desetina tih polja mora plaćati mletačkim posjedima, a ne austrijskim.⁵²

⁵⁰ Bertoša, M., 1995., str. 467.

⁵¹ Bertoša, M., 1995., str. 469.-472.

⁵² Bertoša, S., 2018., str. 175.-177.

Sporne parcele zemlje u kontradama grimaldskog komuna bile su Podmerišće, Sv. Andrija, Pagubice, Črni vroćak i Lesiščina. Navedeni prostori bili su jako osjetljivi zato što je njihove granice označavala konfiguracija tla, kao primjerice, potoci, brda, stijene, te raznih oznaka poput kamena s urezanim križem ili konjska kopita usječena u živi kamen. Ovi prostori stoljećima su bili konfliktno mjesto praktički do samog trenutka raspada Mletačke Republike.⁵³

2.8. Sporna područja na Krasu

Na planinskom lancu Ćićarija vodili su također jedni od najjačih sukoba između Benečana i Kraljevaca. Tijekom dugotrajnih ratova Cambriske lige protiv Venecije (1509.- 1528.) teško je stradala Bužeština, a pogotovo tranzitna mjesta na Ćićariji. Stanovnici Krasa od silnih sukoba napustili su svoja ognjišta i otišli u mirnija područja, a oni koji su ostali spajali su kraj s krajem. Kaštel Rašpor biva razoren i premješten u Buzet ,a njegov arhiv nažalost je izgorio. Izgorjelim rašporskim arhivom nestali su tako pisani dokazi o međašima i granicama, a ljudi koji su znali gdje su se granice nalazile umrli su ili pobjegli s Krasa. Lokalne vlasti, a u prvom redu rašporski kapetan i njegovi kancelarijski činovnici te povratnici iz nekadašnjih starosjediteljskih obitelji i novi doseljenici, nisu znali rekonstruirati granicu. Nakon što je sklopljen mir, ostale su sporne nepodijeljene parcele, livade, šume, šumarci, prirodni izvori vode, lokve i potoci, koji su stvarali velike probleme lokalnom stanovništvu. Povjerenstva za granična pitanja, mletačka i austrijska, spornim i konfliktnim mjestima nadjenuli su ime „diferenze“, koje su ostale kao sinonim za nepodijeljene parcele.⁵⁴

U „diferencije“ spadala je i planina Dober dol, koja je ostavila teške posljedice na lokalno stanovništvo. Dober dol nalazi se na planinskom lancu Ćićariji i visok je 838 m nadmorske visine, a iznad njega je izvor Vodice. Stoga je Dober dol bio bogat pašnjacima, s izvorom pitke vode, a nalazio se u vlasništvu rašporskog kapetana. Preseljenjem kapetanata u Buzet, Dober dol iznajmljivao se stočarima iz mletačkog i austrijskog dijela Istre. Davanjem planine na iznajmljivanje, od travarine

⁵³ Bertoša, M., 1995. str. 477.

⁵⁴ Bertoša, M., 2019., str. 129.-130.

(*herbaticuma*) kapetan je dobivao dobre prihode za Buzeštinu. Zanimljivo je da se Dober dol davao na iznajmljivanje i stočarima izvan Istre. Tijekom rata Cambraiske lige protiv Venecije, Kras je strašno stradao i međaši koji su označavali granice nestali su ili bili uništeni. Stoga povratkom stanovništva nije se znalo gdje su granice, a u ovom slučaju Kraljevci su zagazili na mletačke posjede i postavili lažne međaše, kako bi si prisvojili novu plodnu zemlju na Dober dolu. Pokretanjem spora, riječki kapetan pristao je ukloniti lažne međaše koji su išli na štetu mletačkih podanika u Istri.⁵⁵

Godine 1587. na Krasu dogodio se veliki sukob između sela Lanišća na mletačkoj strani i sela Semići na austrijskoj strani. Mletački podanici iz Lanišća posijali su žito na sporne njive nedaleko sela Semića. Kada je pšenica bila spremna za žetvu, Semićani su je odmah uništili, a Lanišćani su odgovorili tako da su zarobili nekolicinu Kraljevaca, odbijajući ih pustiti sve dok se ne naplati nanesena šteta. Po zapovijedi rašporskog kapetana, polja su ponovno zasijana, ali na tu odluku predstavnici nadvojvodine vlasti zaprijetili da će prognati svakog seljaka koji bude obrađivao ta polja. Na tu prijetnju, rašporski kapetan odgovorio je tako da je zabranio Kraljevcima da voze žito u mlinove i odlaze preko mletačkog teritorija po sol i odbio je pustiti zarobljene Kraljevce. To su sve zabrane koje je izdao kapetan, a one će se ukinuti onog trenutka kada austrijska vlast ukine proklamaciju o progonstvu mletačkih podanika koji su obrađivali sporne granice.⁵⁶ Dijelovi sjeveroistočnog Rašporskog kapetanata, a pogotovo 11 sela, u vrijeme Uskočkog rata bit će najviše izloženi ratnim sukobima i iseljavanjima i potpunom gospodarskom slomu. Taj veliki strah i netrpeljivost susjednih sela na Krasu trajat će i nakon Uskočkog rata.⁵⁷

3. Sedamnaesto stoljeće

Sedamnaesto stoljeće, jedno od najkrvavijih stoljeća u novom vijeku koje Europa pamti, stoga nosi opravdani nadimak „željezno stoljeće“. U tome razdoblju zbivale su se razne političke promjene, vjerski konflikti su buktjeli, gospodarska i

⁵⁵ Isto, str. 130.-132.

⁵⁶ Bertoša, M., 1995., str. 468.-469.

⁵⁷ Bertoša, S., 2018., str. 175.

demografska kriza izazvana strašnim epidemijama lomile su nadu u bolje sutra. Po cijeloj Europi izbijali su građanski sukobi, međudržavni ratovi, izbijale su seljačke, građanske i plemićke bune. Sve u svemu, u Europi je vladao jedan veliki kaos.⁵⁸

Također za Istru 17. stoljeće bilo je to jedno od najgorih stoljeća za život. Sve te mučne godine morao je pretrpjeti mali istarski čovjek. Ovo stoljeće obilježeno je brutalnim Uskočkim ratom i njegovim posljedicama na istarsko stanovništvo, a nakon njegovog završetka ostavilo je velike traume i neriješena pitanja. Nakon završetka rata, ekonomsko stanje u Istri bilo je razoreno: ljetina spaljena, oranice zarasle, stoka ukradena ili ubijena, a seljak gladan, izmučen i slomljen. U burnim zbivanjima starosjeditelji i kolonisti bili su na ratnoj nozi. Ne zna se kako postupiti s zapuštenim poljima koje jedni i drugi žele obrađivati. Završetkom rata, došlo je do velikog pada broja stanovništva, koje se iselilo ili poginulo u sukobima.⁵⁹ Kolika je bila depopulacija izazvana ratom i svim nedjelima koji idu uz njega? Godine 1580. mletački dio Istre brojao je 70 000 stanovnika, što je bio najveći broj koji je Istra imala. Napetim sukobima prije rata i za vrijeme Uskočkog rata smanjit će broj stanovništva za polovicu. Da bi broj stanovnika ponovno narastao na mletačkoj strani, bit će potrebno 200 dugih godina.⁶⁰ Stoga manjak ljudi značio je manjak rada na poljima i manjak hrane, što je značilo seljakov prazan trbuh i smrt. Rašporski kapetan Geronimo Corner (1677.-1679.) napisao je Senatu kako Istra nije neplodna, već je takvom postala nakon svih nesreća koje su je zadesile. Promatrajući svoju okolinu u obavljanju svojeg posla, zaključio je kako u Istri nikada nije bilo pobjednika, već samo poraženih i upropaštenih.⁶¹

3.1. Uskočki rat

Uskočki rat nije nastao preko noći, on je samo vrhunac neprestanih sukoba mletačkih i austrijskih podanika. Svaki rat ima svoje početke i razloge koji se stvaraju duže vrijeme i naposljetku planu u sukob. Nesuglasice i netrpeljivost mletačkih i austrijskih podanika možemo pratiti početkom 16. stoljeća, a na Wormskim

⁵⁸ Cravetto, E, ur., 2008., str. 631.

⁵⁹ Vrandečić i Bertoša, 2008., str. 99.

⁶⁰ Isto, str. 112.

⁶¹ Banić, J., 2017., str. 94.

kapitulima 1521. i Tridentskim sentencijama 1535., koje su ostavile sporne granice, dodana je „sol“ na ranu već zamršenim susjedskim odnosima. Gotovo pola stoljeća odvijali su se razni nesporazumi oko obrađivanju spornih zemljišta, koji su istarskom seljaku prouzročili samo bijedu i tugu. Početkom 17. stoljeća „lonac počinje kipjeti“, a za njegov prasak uzima se kraj 1615. Jačinu sukoba možemo zaključiti po tome što se rat u Istri vodio osam mjeseci duže od zaključenog mira u Madridu, sklopljenog u rujnu 1617. između velikih sila. U Istri mir je službeno objavljen tek u srpnju 1618.⁶²

Uskočki rat nosi još jedno popularnije ime, to je Rat za Gradišku, a ime je dobio po poznatoj furlanskoj utvrdi. Bio je to rat izazvan višegodišnjim sukobima i ekonomskim nadmetanjima kuće Habsburg i Mletačke Republike.⁶³ Rat izazvan spornim graničnim sukobima, borbom za slobodnom plovidbom Jadranom te ponajprije dugotrajnim i oštrim sporovima oko uvoza i izvoza pojedinih artikala (osobito soli), koja je donosila pozamašne iznose novaca. Upravo je nastojanje Trščana da izgrade solane i time ugroze mletački monopol nad soli jedan od razloga koji je izazvao početak rata. Početak rata uzima se krajem 1615., sukobom između mletačkog gradića Milja i austrijskoga grada Trsta.⁶⁴ Ujedno veliki utjecaj u eskalaciji sukoba predstavljali su uskoci koji su stalno napadali primorske gradove te u vrijeme rata vodili snažne gerilske napade. Treći razlog sukoba predstavljala je kriza oko austrijske tvrđave Gradiške.⁶⁵

⁶² Bertoša, M., 2011., str. 13.-14.

⁶³ Istarska enciklopedija, 2005., str. 845.

⁶⁴ Bertoša, M., 1995., str. 307.

⁶⁵ Istarska enciklopedija, 2005., str. 845.

Slika 4. Područja zahvaćena sukobima u Uskočkom ratu. Izvor: Vrandečić, J. Bertoša, M., str. 129.

Sukobi koji su se vodili na istarskom poluotoku nisu nalikovali tradicionalnom, strateškom i taktičkom ratovanju, koje se rabilo u 16. stoljeću. Ratovanje u Istri svodilo se na puke prepade i juriše s ciljem što više pokrasti, spaliti i uništiti neprijateljsku imovinu. Kako su si zaraćene strane sve više uništavale posjede, došlo je i do otimanja ljudi te se za njih tražio otkup za velike iznose novca.⁶⁶ Jedino klasično ratovanje gdje su se sastale i sukobile dvije vojske vodilo se u Furlaniji oko tvrđave Gradiške.⁶⁷

3.2. Nagovještaji rata

Trzavice i prijepori između Mletačke Republike i Austrije bili su čas jači, čas slabiji, a takvi toplo-hladni odnosi obilježili su cijelo 16. stoljeće na istarskom poluotoku. Trzavice sve su učestalije u drugoj polovici stoljeća, izazvane stalnim

⁶⁶ Bertoša, M., 2011., str. 21.

⁶⁷ Bertoša, M., 1976., str. 99.

graničnim prijeporima i nastojanjem od kuće Habsburg da oduzme Veneciji prevlast nad sjevernim Jadranom.⁶⁸

Što se tiče Buzeta i njegove okolice, rašporski kapetani redovito su slali razna izvješća i dopise u Veneciju, kako bi obavijestili Senat o napetostima u provinciji. Vijesti koje su dolazile u Senat o uskočkim prepadima, problemima s novim doseljenicima, o nesuglasicama i sukobima oko granica i diferencija bile su gotovo svakodnevna problema stanovništva u provinciji. Rašporski kapetan Marino Pesaro (1572.-1575.) započeo je među prvima obavještavati mletački Senat oko zaoštavanja graničnih odnosa između Provincije i Pazinske knežije. On je za sve prilike i nesuglasice na granici optuživao nadvojvodine podanike, ali je ujedno smatrao da se nesuglasice mogu riješiti dogovorom.⁶⁹

Zahvaljujući rašporskom kapetanu Marc` Antoniju Erizzu (1603.-1605.) koji je vrlo redovito obavještavao Senat o situaciji u Provinciji, saznajemo o manjku oružja u Buzetu i lošoj borbenoj spremi vojnika u mletačkoj Istri. Veliki dio tih vojnika, tzv. cernida, bio je bos i obučen u dronjke, a većina njih nije imala oružje. Ujedno ti vojnici bili su loše obučeni za ratovanje, jedva da su znali rukovati arkebuzama i oružjem. Saznajemo o velikom problemu s doseljenicima koji se ne mogu snaći u novoj sredini te se vraćaju u mjesta iz kojih su zapravo došli. U nekoliko svojih pisama opisao je i napade te pljačkaške pohode uskoka u mletačkoj Istri.⁷⁰

Već sljedeći kapetan Constantin Renier (1606.-1608.) obavještava Senat 1606. o uskočkom napadu na kaštel Hum, gdje su lokalnom stanovništvu oteli stoku i vezali ih na njihovim imanjima, kako ne bi što prije pozvali pomoć iz Huma. Čim je kapetan obaviješten o napadu, poslao je preko granice laku konjicu da nađe i kazni uskoke. Prelaskom granice i s pomoću grobničkog kapetana pronašli su otetu stoku i vratili ih vlasnicima. Nažalost uskoke nisu kaznili, no saznalo se da dolaze iz Bakra i smješteni su na posjedima knezova Zrinskih. U pismu iz kolovoza 1606. saznajemo od Reinera o uskočkom napadu na selo Lanišće. Kapetan je što prije uputio vojnike koji su uspjeli ubiti četvoricu i zarobiti dvojicu uskoka. Ispitivanjem saznalo se da je

⁶⁸ Vrandečić i Bertoša, 2008., str. 90.

⁶⁹ Merlić, E., 2008., str. 52.

⁷⁰ Isto, str. 53.

napad bio osvetnička namjera, u kojoj se trebalo osvetiti za smrt jednog njihovog člana skupine.⁷¹

Slika 5., 6. i 7. Humski zvonik i njegov pogled na okolicu. Foto: Dilan Kontić

Rašporski kapetan Pietro Donato (1608.-1609.) obavještava Senat o prelasku trideset uskoka preko Buzetskog krasa, gdje su pastirima otimali stoku. Vijesti su do kapetana došle putem pastira iz zapadne i južne Istre koji su na Krasu pasli ovce.⁷²

Dolaskom novog kapetana Pietra Bondumiera (1609.-1612.) saznajemo o vrlo lošem zdravstvenom stanju koje je zahvatilo Buzeštinu, ali i cijelu mletačku Istru. On obavještava Senat kako je početkom kolovoza pa do konca listopada 1609. Buzet i njegovu okolicu zahvatila opaka groznica. Vrlo mali broj ljudi bio je zdrav, a oni koji su bili zaraženi umrli su za manje od dva mjeseca, što se odnosilo i na ostatak Pokrajine. Veliku smrtnost prouzročile su epidemije tifusa i crijevne zaraze, koje su harale po Istri. Jedan od velikih problema za Buzet bio je taj da nije imao liječnika, imao je tek jednog brijača i to bez lijekova. Najbliži liječnik bio je smješten tridesetak kilometara u Koprnu, a između Koprna i Buzeta nalazi se brežuljkasti teren koji dodatno otežava hitno putovanje.⁷³ Dolaskom smrtnih epidemija i stalnih upada uskoka opao je naglo broj stanovništva u mletačkoj Istri. Stanje u pitanju broja stanovnika u Buzetu od svibnja 1609. do svibnja 1611. bilo je jako loše. Kršteno je 181 dijete, a pokopano 439 pokojnika; drugim riječima umrlo je 285 osoba više nego

⁷¹ Bertoša, S., 2005., str. 52.-54.

⁷² Isto, str. 54.

⁷³ Merlić, E., 2008., str. 54.

što se ih rodilo. Ovi podaci jako su zabrinuli rašporskog kapetana te je poslao Senatu pismo gdje je naveo da je jedino novim doseljenicima moguće očuvati neka naselja kojima prijete potpuni gubitak stanovništva.⁷⁴

Novi kapetan Francesco de Priuli (1612.-1614.) pri dolasku odmah traži od Senata novac, kako bi time uzdržavao plaćenike i črnu vojsku (tzv. cernide) koji su bili prijeko potrebni zbog stalnih napada uskoka. Prostor Rašporskog kapetanata bio je najteže pogođen stalnim uskočkim napadima i pljačkama. Stoga da bi se održala granica, bio je potreban novac kako bi se spriječilo dezertiranje vojnika.⁷⁵ U mjesecu rujnu 1612. oko 400 uskoka prešlo je Učku i napalo Lanišće i Brgudac. Uskoci su spalili 20 kuća, a izgorjelo je mnogo sijena i pšenice, oteta je stoka i hrana za preživljavanje nadolazeće zime. Kapetan Priuli nije se usudio napasti uskoke zbog manjka broja vojnika, stoga je okupio vojnike iz Buzeta, Oprtlja, Motovuna i pozvao je korzikanske plaćenike iz Rovinja i Vodnjana. Krenuo je u potjeru za uskocima kako bi vratio otet plijen. Ulaskom u Pazinsku knežiju spalili su i napravili štetu od 6 000 dukata i oteli osam do deset tisuća stoke, koju su podijelili stanovništvu na Buzetskom krasu.⁷⁶

U kipućim godinama tik prije izbijanja Uskočkog rata, na mjesto Rašporskog kapetana dolazi Lorenzo Cabriel (1614.-1615.). On je poslao na Kras svoje konjanike i plaćenike koji su se uspješno suprotstavili uskocima, od kojih su dvojicu ubili i mnoge ranili. Ti uskoci pljačkali su po Buzetskom krasu i opljačkali su Račju Vas, gdje je bilo 80 uskoka, te Dane, gdje se nalazilo 120 uskoka. Sukob črne vojske i uskoka trajao je oko tri sata, a naposljetku su se uskoci razbježali po gustim i kamenitim brdima Ćićarije.⁷⁷ Početkom prosinca 1615. zbio se šokantan prizor za sve stanovnike Buzeta, koji su iz vlastitih kuća mogli promatrati kako uskoci pale mjesta Črnicu, Movraž, Fjerogu, Sočergu i Pregaru. Sva ta mjesta jako su blizu Buzeta i ovaj napad uvukao je veliku zabrinutost rašporskom kapetanu.⁷⁸

⁷⁴ Bertoša, S., 2005., str. 55.

⁷⁵ Merlić, E., 2008., str. 54.

⁷⁶ Bertoša, M., 1976., str. 100.

⁷⁷ Bertoša, S., 2005., str. 57.

⁷⁸ Bertoša, M., 1995., str. 329.

Slika 8. Pogled iz Staroga grada na zapad i planinski lanac Čićariju, odakle se mogao vidjeti napad uskoka na obližnja sela. *Foto:* Dilan Kontić

Slika 9. Pogled iz Staroga grada na istok, gdje teče rijeka Mirna. *Foto:* Dilan Kontić

3.3. Uskočki rat na Buzeštini

Smrcu kapetana Lorenza Cabriela, koji je ujedno i pokopan u Buzetu, na njegovo mjesto dolazi novi kapetan Bernardo Tiepolo (1616.-1618.), visoki mletački dužnosnik koji je u vrijeme sukoba bio zamjenik zapovjednika mletačke vojske u Istri. Njegova prisutnost imala je veliki utjecaj u odvijanju sukoba, imao je i veze s

utjecajnim uходом Domicianom Zarom, zbog kojeg je gotovu uništio karijeru jer je Domician bio dvostruki uhoda.⁷⁹

U početnim mjesecima izbivanja sukoba u Veneciju su dolazila pisma, kako su nadvojvodini uskoci i plaćenici bolje obučeni za rat od mletačkih koji nisu niti posjedovali ispravno oružje. U tom vremenu premoći vojvodinih snaga, spaljena su mnoga naselja, oteta stoka i seljaštvo odvedeno u roblje.⁸⁰ Već tijekom prosinaca 1615. i siječnja 1616. nadvojvodina vojska, pod zapovjedništvom Vuka i Nikole Frankopana, zajedno s uskocima i pridruženim seljacima, napadala je i pljačkala mletački dio Istre. U prvom naletu vojvodinih snaga spaljena su sela Osp, Gabrovica, Lonke, teritorij Marčenegle, Barbana, Savičente te Grimalde, Huma, burg u Draguču, područje Rovinja i Vodnjana, Dvigrada, a zatim početkom prosinca šalje se poruka rašporskom kapetanu da su nastradala sela Črnica, Fjeroga, Sočerga i Pregara u neposrednoj blizini Buzeta.⁸¹ U tim trenucima Tiepolo je smatrao kako posade u Buzetu, Roču, Humu nisu spremne, a kamoli sposobne braniti same tako velik prostor Bužeštine. S očajem je samo mogao promatrati kako vojvodine snage pustoše okolicu Rašporskog kapetanata. Seljaci su napuštali svoje kuće i u panici žurili se u kaštele kako bi si spasili živote. Kašteli su bili pretrpani ljudima, od kojih je većina odlazila u mirnije krajeve mletačke Istre, a manji broj njih se vratio svojim izvornim ognjištima nakon rata. Stanovništvo koje se vratilo u svoja sela moglo je naći samo ruševine i zapuštena polja.⁸²

Prema jednom pismu koje je sastavio novi rašporski kapetan Girolamo Corner (1618.-1619.), osim kaštela u Buzetu i njegova dva najveća sela Vrha i Sovinjaka, sve ostalo bilo je porušeno ili spaljeno. Sam Buzet bio je središte rašporskog kapetana te je posjedovao najbolje vojnike, opremu, naoružanje i nove pojačane zidine izgrađene sredinom 16. stoljeća. Tako na tu pojačanu utvrdu, smještenu na brežuljku u kotlini rijeke Mirne, bilo je čak besmisleno pomisliti slati vojnike u napad. Dva najveća sela bila su najdalje odvojena od krvave granice, pogotovo Sovinjak, dok je Vrh nekoliko puta napadnut. Sva ostala naselja na Bužeštini bila su bijedna i

⁷⁹ Merlić, E., 2008., str. 55.

⁸⁰ Bertoša, S., 2005., str. 59.-61.

⁸¹ Bertoša, M., 1976., str. 101.-102.

⁸² Bertoša, M., 1995., str. 329.-330.

porušena. Pogotovo sela na Čićariji, okolna sela Roča, Huma i pogotovo Draguča koje je Austrija željela vratiti pod svoju vlast.⁸³

Selo Vrh veliko je naselje smješteno između brda Draguč i sela Sovinjak. Nekoliko je puta bilo napadnuto tijekom Uskočkog rata, no nije pretrpjelo strašna uništavanja. Vrh je prvi put bio napadnut 3. prosinca 1615., kada je u okolici uspješno pokradena stoka seljacima, pogotovo u većem selu Račice. Drugi put, Vrh je napadnut 8. travnja 1616., a njegova je okolica bila spaljena. Vrlo brzo, već u svibnju, seljaci iz Vrha sudjelovali su u pohodu na pazinska sela Kaščergu, Kršiklu, Previž i Borut te su se tako osvetili vojvodinim seljacima koji su spalili sela oko Vrha. Prema izvješćima Bernarda Tiepola, selo su 1617. morali čuvati plaćenici i črna vojska od upada uskoka. Očekujući napade uskoka, Tiepolo je u ožujku 1617. dao zapovijed stanovnicima Vrha da izgrade obrambene utvrde jer se iščekivao još jači udar uskoka. Na svu sreću napad nikad nije bio izveden.⁸⁴

Slika 10. i 11. Pogled iz zvonika na Vrhu na sjevernu i zapadnu stranu. Foto: Dilan Kontić

⁸³ Banić, J., 2017., str. 94.

⁸⁴ Bertoša, S., 2018., str. 34.-35.

Slika 12. i 13. Pogled iz zvonika na Vrhu na istočnu i južnu stranu. Foto: Dilan Kontić

Selo Sovinjak vrlo je malo stradalo u Uskočkom ratu. U pismima poslanim Senatu od rašporskog kapetana Tiepolo saznajemo da je u selu bila smještena črna vojska i plaćenici koji su branili selo. Tiepolo, od straha da će doći do napada, prisiljavao je stanovnike da izgrade obrambene utvrde oko sela kojima bi se vrlo lako obranili od napada. Uistinu, Sovinjak je i bio napadnut, ali bez uspjeha. Uskoci su uspješno odbačeni i posramljeni. Već iduće godine, 1618., uskoci su bili nedaleko Sovinjaka i imali su u planu napasti ga i spaliti. Na sreću do napada nikada nije došlo. Dobrom uhodničkom informacijom saznale su se namjere uskoka i Tiepolo je poslao laku konjicu, zbog koje uskoci nisu imali nikakve šanse.

Slika 14. i 15. Slika iz Sovinjaka s pogledom prema kanjonu rijeke Mirne. *Foto:* Dilan Kontić

Slika 16. Crkvica Sv. Roka (izgrađena početkom XVI. stoljeća). *Foto:* Dilan Kontić

Poslije Buzeta, drugi najvažniji kaštel bio je Roč.⁸⁵ Bilo je to jedno od središta u kojemu je bila redovito smještena mletačka vojna postrojba, u kaštelu koji je posjedovao jedne od najboljih obrambenih zidova na sjevernom djelu poluotoka.⁸⁶ Osvajanjem Roča 1412. od strane Venecije, zapovjedbno je stanovnicima da sruše zidine. Vrlo brzo, već 1421. Senat je uvidio veliku pogrešku te zapovjedio da se ponovno podignu zidine oko Roča, zbog osmanskih i austrijskih upada. Oko Roča sagrađene su nove zidine s devet obrambenih kula (danas postoje samo četiri) s puškarnicama te dvojica gradska vrata. Nalazio se istočno od Buzeta i predstavljao jaku crtu obrane za daljnje napredovanje prema zapadu.⁸⁷

Slika 17. Ostatak nekada obrambene kule; nekada je kaštel Roč okruživalo njih devet. *Foto:* Dilan Kontić

⁸⁵ Filippo Tomasini, G., 2007., str. 267.

⁸⁶ Bertoša, S., 2018., str. 138.

⁸⁷ Balog, Z., 2007., str. 42.

Slika 18. i 19. Otvor za pušku i ostaci zidina koje okružuju Roč. Foto: Dilan Kontić

Slika 20. i 21. Pogled s ročkog zvonika na južnu i zapadnu stranu. Foto: Dilan Kontić

Slika 22. i 23. Pogled s ročnog zvonika na sjevernu i istočnu stranu. Foto: Dilan Kontić

Napadi na kaštel Hum zabilježeni su još 1606., gdje je njegova okolica bila potpuno spaljena i pokradena.⁸⁸ Dana 11. travnja 1616. uskočkim naletima Hum biva opljačkan i spaljen.⁸⁹ Nakon završetka Uskočkog rata, Hum se obnavlja i polako se vraća život. Nažalost, zbog porušene infrastrukture i zaraslih njiva, glad je i dalje prisutna.⁹⁰

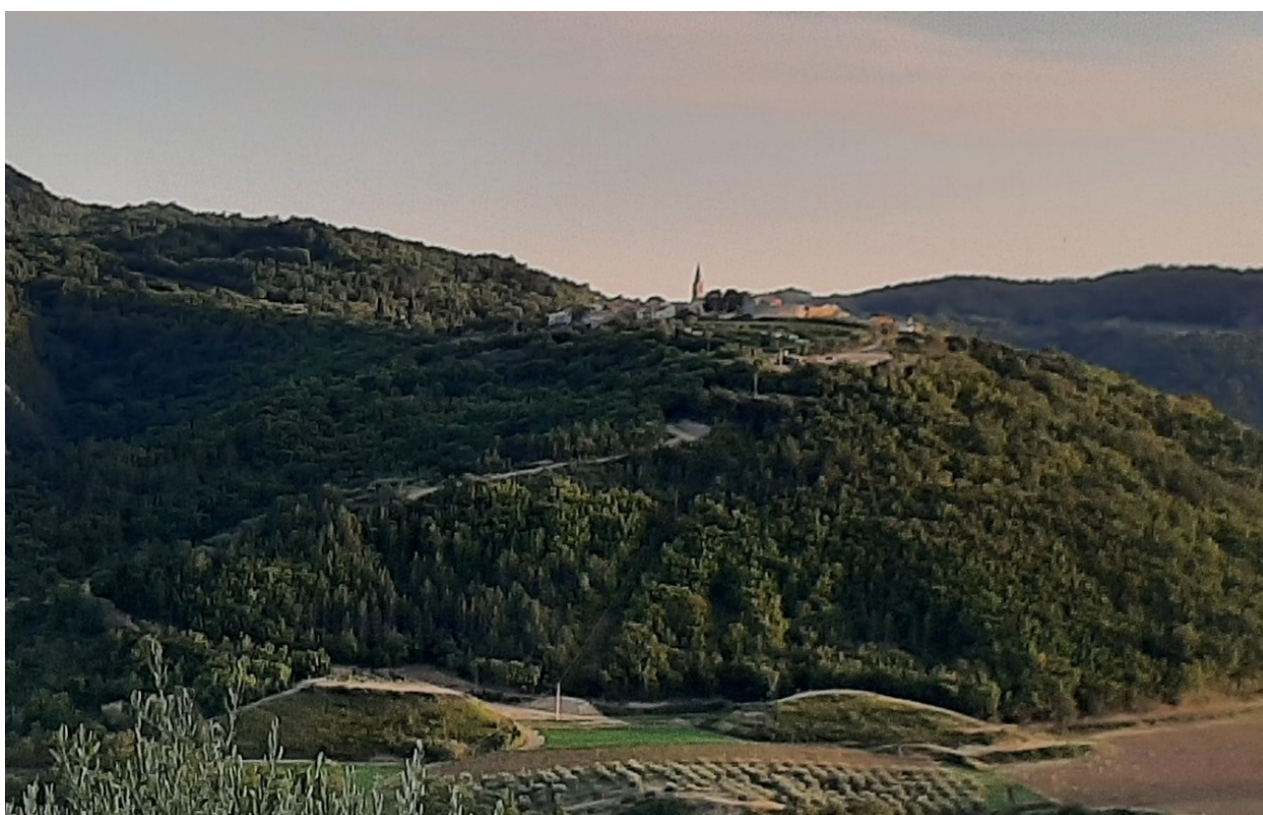
Slika 24. i 25. Humske zidine i otvor za pušku. Foto: Dilan Kontić

⁸⁸ Merlić, E., 2008., str. 54.

⁸⁹ Božić, S., 2007., str. 51.

⁹⁰ Bertoša, S., 2005., str. 70.

Kaštel Draguč udaljen je tek 18 kilometara od Pazina, središta Pazinske knežije, te ga je austrijska vojska u više navrata htjela ponovno vratiti pod svoju vlast, ali bezuspješno.⁹¹ Još prije rata, zbog nerazriješenih granica, okolica je Draguča i knežije bila vrlo napeta. Situacija je bila toliko napeta da je svećenik glagoljaš u crkvi Sv. Roka na zidu izgrebao dramatičan grafit: „1615. dedebra (=prosinca) dan prvi, be požgan borg pred Draguč od Oskok“.⁹² Jedan od jačih napada na Draguč bio je u travnju 1616., kada je 200 austrijskih konjanika i 200 uskoka prošlo kroz Draguč i potom otišlo u selo Račice, gdje je bio Domician Zara, mletačka uhoda.

Slika 26. Pogled iz obližnjeg brda na kaštel Draguč. Foto: Dilan Kontić

⁹¹ Isto, str. 67.

⁹² Bertoša, M., 2001., str. 63.

Slika 27. i 28. Pogled iz dragučskog zvonika na istočnu i sjevernu stranu. Foto: Dilan Kontić

Slika 29. i 30. Pogled iz dragučskog zvonika na zapadnu i južnu stranu. Foto: Dilan Kontić

3.4. Uhoda iz Račica: Domizian Zara

Uhode su ljudi koji potajice putuju po neprijateljskom teritoriju i prikupljaju što više podataka mogu, kako bi obavijestili svoje nadređene o potezu koji će odigrati

neprijatelj. Najčešće prikupljaju informacije o neprijateljskoj vojsci, njezinom kretanju, brojnosti, pripremljenosti i njezinoj spremnosti za rat. Uhode su radile za obje strane, izvršavale su svoja izviđanja još prije početka Uskočkog rata te nakon njegovog završetka. Mletački vojni predstavnici, poput rašporskog kapetana, koparskog podestata i ostalih kapetana, podestata i knezova, imali su svoje povjerljive ljude koji su ih redovito obavještavali o političkim, vojnim i gospodarskim prilikama na granici, a i podalje od nje. Uskoci su se kretali po Istarskoj knežiji, Trstu, Kranjskoj, po hrvatskim zemljama pod Austrijom, po teritorijima pod turskom vlašću, prikupljajući podatke poput današnje moderne obavještajne službe. Uglavnom, uhodnička aktivnost doživjela je svoj vrhunac špijunaže upravo u doba Uskočkog rata.⁹³

Obavljanje uskočkog posla bilo je vrlo riskantno, stoga su ti ljudi bili vrlo dobro plaćeni. Njihova je imena država držala u strogoj tajnosti, u izvješćima koja su istarski rektori slali mletačkoj vladi uhode se spominje pod imenom *spie*, nikada se nisu pisala imena uhoda, kako bi im se zaštitio njihov identitet. Uhode su većinom bili istarski Hrvati i Slovenci, koji su jedini mogli komunicirati sa stanovnicima u hrvatskim i slovenskim zemljama. Puno manje uhode su bili Talijani, oni su uglavnom prikupljali podatke po Trstu, Gradiški i talijansko-furlanskim mjestima.⁹⁴

Uhoda je mogao biti ama baš svatko, od siromašnih građana pa sve do uglednih ličnosti koje su, zahvaljujući svojim vezama, mogle doći do važnih i pouzdanih informacija. Takav primjer bio je Domizian Zara, plemić i gospodar polovice kaštela Račice te sela Senjak i nećak utjecajnog pićanskog biskupa Antonija Zare.⁹⁵ Domizian Zara bio je sin Vespasiana, koji je bio brat biskupa Antonija Zare te bio je sin plemkinje iz roda Walderstein. Neko vrijeme Vespasian je živio u Račicama, a kasnije je Domizian postao feudalnim gospodarom polovine sela. Iako su Račice bile „privatni feud“, no kao ostali feudi na prostoru mletačke Istre nisu uspjeli ostati izvan utjecaja mletačkih rektora i kapetana, ujedno su postale ovisne o njima. Velika je vjerojatnost da je to bio slučaj s Domizianom Zarom, koji je, kako svjedoče arhivska vrela, redovito obavještavao rašporske kapetane o brojnosti carskih vojnika i njihovim sljedećim koracima.⁹⁶

⁹³ Bertoša, M., 2011., str. 77.-78.

⁹⁴ Bertoša, M., 1995., str. 345.-346.

⁹⁵ Bertoša, M., 2011., str. 80.

⁹⁶ Bertoša, M., 2019., str. 267.

Slika 31. Pogled na selo Račice iz obližnjeg sela Račički Brijeg. Foto: Dilan Kontić

Slika 32. Kaštel u Račicama nekada u vlasništvu obitelji Walderstein. Izvor: [https://blog.dnevnik.hr/viatrix/2020/09/1632304087/racice-posjed-grofova-walderstein.html#gallery\[1600793673\]/0/](https://blog.dnevnik.hr/viatrix/2020/09/1632304087/racice-posjed-grofova-walderstein.html#gallery[1600793673]/0/). Datum pristupa: 20. rujna 2023.

Domizian Zara bio je u stalnom kontaktu s novim rašporskim kapetanom Bernardom Tiepolom. Domizian je stalno slao nove informacije kapetanu sve do kraja ožujka 1616., kada je došlo do iznenadnog prekida veze. Naime, kaštel Račice bio je strateški važna pozicija za mletačku i austrijsku stranu. Početkom travnja 1616. nadvojvodino vojno zapovjedništvo nastojalo se dočepati kaštela, koji se od granice nalazi 10 kilometara u unutrašnjosti mletačkog teritorija. Vojno-gerilski i pljačkaški napad na Račice od strane Kraljevaca nije rezultirao osvajanjem kaštela i uvlačenjem u mletački teritorij, u kojemu bi vjerojatno napravili veliki taktički napredak i uvelike naštetili buzetskoj okolini. Na sreću rašporskog kapetana, odlaskom Domiziana Zare stanje se popravilo u mletačku korist jer se maknuo dvostruki špijun i u potpunosti selo Račice i kaštel preuzeo je Francesco Bolterstein (iskrivljeni mletački naziv za prezime Walderstein). Jedanaestog travnja 1616. na mletački teritorij provalila je naoružana masa nadvojvodine vojske, sastavljena od uskoka, seljaka i plaćenika, koji su opustošili okolicu Buzeta, Huma, Draguča i Grimalde. Rašporski kapetan Tiepolo ovaj prodor uskoka nazvao je „plaćućim prizorom“ jer nije imao brojčanu moć vojske da se suprotstavi uskocima, koji su nespriječeno palili sela, uzimali stoku i uhićivali ljude.⁹⁷

Nakon napada uskoka Tiepolo je proveo istragu i otkrio da je u taj napad bio umiješan biskup pićanske dijeceze Antonio Zara. Biskupovu nazočnost u napadu otkrili su tako kada su zarobili nekolicinu pićanskih kmetova, koji su otkrili da se biskup želio osvetiti za nanesenu štetu prije nekoliko dana kada su Benečani napali teritorij Pazinske knežije.⁹⁸

Spisi i podaci koje je rašporski kapetan Tiepolo slao u Veneciju mogli su objasniti splet događaja oko Domiziana Zare i njegova strica Antonija Zare. Prema spisima Bernarda Tiepola, Antonio Zara uputio se u Račice kako bi svojeg nećaka Domiziana prisilio napustiti Račice i mletački teritorij te se nastaniti u Pićnu. Kako tvrdi Tiepolo, Domizian je dugo vremena odbijao stričeva nagovaranja da se odseli iz Račica jer bi svojim odlaskom izgubio svoje posjede i kaštel. Tiepolo zaključuje kako je onda biskupu prekipjelo te je nećaku poslao ultimatum tako da će u potpunosti spaliti Račice od kojih će ostati samo ruševine i neće biti dvojbe već otići u Pićan.

⁹⁷ Isto, str. 268.

⁹⁸ Na i. mj.

Domizian, pod pritiskom svojega strica, napustio je kaštel i pridružio se stricu i stao na stranu *Kraljevaca*.⁹⁹

Rašporski kapetan brzo je reagirao, izdao je formalni progon i izvršena je konfiskacija Domizianove imovine. Domizianove veze s rašporskim kapetanom morale su doći do biskupa Zare, koji je nakon toga preselio svojega nećaka u Pićan. Biskup Zara bio je svjestan kako bi otkrivanje Domizianove uhodničke djelatnosti značilo raskid s carem Ferdinandom i praktički to bi za biskupa značilo kraj njegove blistave karijere. S druge strane, kapetan Bernardo Tiepolo u idućim mjesecima nije smio priznati mletačkom senatu da je bio u vezi s Domizianom jer se moglo ispostaviti da je i on bio dvostruki uhoda. Kapetan je svojim nepromišljenim postupcima skoro prepustio Račice *Kraljevcima* te je tu svoju neopreznost nastajao zatajiti mletačkom Senatu.¹⁰⁰

Domizian je nekoliko puta s uskocima nastojao vratiti kaštel i selo Račice, no nije mu uspijevalo. Kapetan Tiepolo je u kaštel smjestio elitnu postrojbu Korzikanaca, koja je uz pomoć naoružanih seljaka, sve do ožujka 1617., uspijevala odbijati napade uskoka i nadvojvodinih naoružanih plaćenika.¹⁰¹

3.5. Rašporski kapetanat nakon rata i njegove posljedice

O stravičnim posljedicama nakon rata na istarskom tlu imamo sačuvano u arhivima mnoga prvorazredna svjedočanstva o kojima je pisala mletačka i austrijska strana. Gradski podestati, rašporski kapetani, providuri i izaslanici obiju strana izvješćuju kako je prostor Bužeštine, odnosno Rašporski kapetanat, bio najteže pogođen ratom.¹⁰²

Rašporski kapetan Girolamo Corner (1618.-1619.) piše krajem svibnja 1618. Senatu da tu „osim kaštela Buzet, nalaze se i kašteli Roč, Hum i Draguč sa selima Vrhom i Sovinjakom, te jedanaest sela na Krasu. U prošlosti je sav taj kraj, kako je obaviješten, bio vrlo plodan, dobro napućen, obrađen i bogat stokom. U proteklom je

⁹⁹ Isto, str. 269.

¹⁰⁰ Na i. mj.

¹⁰¹ Na i. mj.

¹⁰² Bertoša, M., 1976., str. 106.-107.

burnom razdoblju pretrpio mnoge nevolje, osobito sela na Krasu, na granici s nadvojvodinim posjedima, koja su se, udaljena od bilo kakve pomoći, našla u nesreći, srušena i spaljena. Mnogo je stanovništva poginulo ili napustilo kraj, stoka je uništena, a polja ostala neobrađena i neplodna^{.103}

Tim je izvješćem kapetan Corner nastojao upoznati Senat kako se pučanstvo iz pogođenih krajeva želi vratiti na svoja ognjišta i ponovno započeti novi život. Spominje stanovništvo Krasa koje se vraća svojim ognjištima i započinje obnovu svojih porušenih kuća.¹⁰⁴ Da bi stanovnici mogli obnoviti svoje kuće morali su sjeći drva, a za sječu morali su obvezatno tražiti dopuštenje od rašporskog kapetana. Rašporski kapetan na cijelom istarskom području raspolagao je i upravljao istarskim šumama. Ujedno rašporski kapetan sve do 1612. imao je neposredni nadzor nad Motovunskom šumom, kada Vijeće desetorice i mletački Arsenal preuzima upravljanje nad Motovunskom šumom. No, svejedno rašporski kapetan bio je i dalje nadležan o zaštiti šuma i organizaciji karatade, gdje su seljaci koji su imali volove bili dužni tegliti trupce na obalu, gdje su se trupci kasnije s brodovima dovozili u Arsenal.¹⁰⁵

Kapetan Corner je u svibnju 1618. izvijestio mletačku vladu kako su stanovništvu potrebni volovi kojima bi si uvelike olakšali izgradnju porušenih domova. Poslana je vijest u Senat da je potrebno najmanje 80 pari volova, kojima je radi njihove nestašice cijena jako skočila te je to predstavljao problem kapetanu. Senat je tek 1620. odobrio posudbu od 1500 dukata. Novi rašporski kapetan Pietro Emo (1619.-1622.) nabavio je samo polovicu od 80 pari volova jer je jedan vol onda koštao od 36 do 40 dukata te je morao tražiti od Senata još 400 dukata. Bio je prisiljen kupiti ostatak stoke pučanstvu Ročkog Polja, koji su se spremali otići iz svojih ognjišta jer nisu od čega imali za živjeti.¹⁰⁶

Uskočki rat bio je ponovljena i puno gora verzija sukoba između Mletačke Republike i Cambraiske lige na prostoru istarskog poluotoka (1508.-1523.). Uskočki rat trajao je samo tri godine, od 1615. do 1618. i pridonio daleko većim i katastrofičnijim posljedicama od cambraiskog sukoba. Na području Rašporskog

¹⁰³ Bertoša, M., 2011., str. 117.

¹⁰⁴ Bertoša, M., 1976., str. 107.

¹⁰⁵ Klen, D., 1963., str. 210.-211.

¹⁰⁶ Bertoša, M., 1976., str. 107.

kapetanata ubijeno je 30 % do 50% stanovništva, odvedeno, zaklano ili uništeno je 90% do 99% stoke, razrušeno ili spaljeno 60% do 90% kuća i objekata, napušteno 90% do 98% zemlje koje je ostala neobrađena i zapuštena.¹⁰⁷ Uskočki rat bio je vrlo kratak sukob koji je uvelike utjecao i oblikovao mentalitet stanovništva na istarskom poluotoku. Uglavnom bio je to posljednji veći ratni sukob na istarskom poluotoku. Sve do Drugog svjetskog rata na području Istre nisu se vodili ratovi, niti sukobi vojski i naoružanog žiteljstva.¹⁰⁸

4. Osamnaesto stoljeće

Osamnaesto stoljeće označilo je razdoblje mira i obnove, no predstavljalo je i vrijeme pada moći te naposljetku prestanka postojanja nekada moćne Republike Sv. Marka. Završetkom Uskočkog rata i njegovim posljedicama bilo je vrlo teško pokrenuti istarsko gospodarstvo, zbog velikog gubitka stanovništva i zapuštene zemlje. Od Uskočkog rata pa sve do pada Mletačke Republike, na istarskom poluotoku nisu izbijali sukobi niti ratovi.¹⁰⁹ To mirno razdoblje omogućilo je neprestani rast populacije istarskog poluotoka. Mletačka Istra netom prije pada Mletačke Republike i dolaska francuske uprave brojila je oko 90 000 stanovnika, a Pazinska knežija oko 23 000 stanovnika. Zahvaljujući rastu broja stanovnika, donekle je obnovljena uništena infrastruktura istarskog poluotoka.¹¹⁰

Osamnaesto stoljeće u Istri obilježenoj je mirom i rekonstrukcijom, no primjećivao se gubitak i utjecaj moći nekad snažne Mletačke Republike. Padom moći Mletačke Republike može se uzeti godina 1717., kada je svetorimski car Karlo VI. izdao dekret o slobodnoj plovidbi Jadranom. Dvije godine kasnije proglašava Rijeku i Trst slobodnim lukama. Tim donesenim odlukama dalo se na znanje Veneciji da kuća Habsburg preuzima vodeću pomorsku ulogu na Jadranu. Preuzimanjem Jadranskog mora, kuća Habsburg preuzela je i glavni monopol novca i trgovine te je Mletačka Republika bila osuđena na stagnaciju i propadanje.¹¹¹ Krajem osamnaestog stoljeća

¹⁰⁷ Bertoša, M., 2011., str. 144.

¹⁰⁸ Isto, str. 145.

¹⁰⁹ Vrandečić i Bertoša, 2008., str. 111.

¹¹⁰ Šetić, N., 1989., str. 68.-70.

¹¹¹ Vrandečić i Bertoša, 2008., str. 111.

Mletačka Republika nije niti slika svoje moći koje je posjedovala. Jačanjem Napoleona te naposljetku njegovim osvajačkim težnjama, Mletačka Republika odlučila se na taktiku neutralnosti, smatrajući da joj takva odluka najviše odgovara te da će time izbjeći ratne sukobe. No, grad Venecija i njezini teritoriji bili su dio dogovora zamjene posjeda moćne Francuske i Austrije. Stoga Francuska, znajući da će se Mletačka Republika suprotstaviti takvoj odluci, odlučila joj je 1. svibnja 1797. objaviti rat. Mletačka vladajuća aristokracija, uvidjevši da se ne mogu suprotstaviti tako snažnoj Francuskoj, odlučila je tako 12. svibnja 1797. detronizirati dužda i tim činom prestaje postojati nekadašnja snažna Mletačka Republika.¹¹²

4.1. Doba mira i obnove

U Buzetu i okolici početkom osamnaestog stoljeća, po saznanjima rašporskog kapetana Zuaunne Pizzamana (1717.-1719.), osjećale su se rane Uskočkog rata, no stvari su se kretale na bolje zahvaljujući drvnom bogatstvu Motovunske šume, s pomoću kojeg je u kaštel Buzet dolazio novac potreban za obnovu. Također, po kapetanu Pizzamanu, saznajemo da je bilo potrebno obnoviti bužetske zidine koje su bile u jako lošem stanju, kao i zidine ostalih kaštela čije su zidine bile u još lošijem stanju.¹¹³

U vrijeme kapetana Angela Giustiniana (1727. – 1729.) iz njegovih pisama, Senatu saznajemo o novčanom punjenju blagajne zahvaljujući prodaji trupaca Arsenalu. U vrijeme mirnih razdoblja, godišnji prihod bio je 12 000 lira, a u ratnim razdobljima taj prihod bio je 24 000 lira. Taj novac koristio se za organizaciju karatade i ostalih potrepština.¹¹⁴

Istarske šume bile su jako važne za Republiku, stoga se strogo kažnjavalo ljude koji su bez dopuštenja sjekli drva za vlastitu uporabu. Zakon je bio toliko strog da je bilo dopušteno ubiti svaku domaću životinju koja je zalutala u šumu zaštićenu mletačkom vlašću. No, kako biva u teškim razdobljima, sami seljaci su posjekli koje

¹¹² Trogrlić i Šetić, 2015., str. 143.-144.

¹¹³ Merlić, E., 2008., str. 61.

¹¹⁴ Bertoša, S., 2005., str. 77.

stablo za ogrjev, no strogi zakoni o šumama nisu marili za sirotog seljaka.¹¹⁵ Stoga je Republika dala da se na svaku državnu zgradu uzida takozvana lavlja usta, „bocca di leon“. Lavlja usta izgledala su poput modernog poštanskog sandučića u koji su stanovnici koji su željeli biti anonimni, ubacivali papiriće s imenima seljaka koji su posjekli stablo i time „naškodili“ republici ili komuni. No, šume za Mletačku Republiku bile od velike važnosti te su ih na svakakve načine željeli zaštititi od nepropisne siječe.¹¹⁶

Slika 33. Kameni sanduk zvan „lavlja usta“, gdje su ljudi ubacivali pisma onih ljudi za koje oni smatraju da su oštetili Republiku. Na sandučić je isklesana godina 1755. i sadrži talijanski natpis koji preveden glasi ovako: Tajne prijave protiv oštećivača (kradljivca) državnih šuma. Foto: Dilan Kontić

Kaštel Buzet, zahvaljujući mirnom razdoblju i šumskom bogatstvu, svoj najveći napredak u osamnaestom stoljeću obilježio je gradnjom, no ne možemo jednako reći za ostale kaštele i sela. Buzet svoje graditeljske pothvate može zahvaliti bogatom imućnom građanskom sloju koji je ulagao u svoj kaštel. Tako su obnovljeni zatvor 1791., skladište baruta 1791, stara cisterna 1788., palača rašporskog

¹¹⁵ Klen, D., 1963., str. 219.

¹¹⁶ Marzi, Z., 2016., str. 258.

kapetana 1788. završetak obnove 1784. župne crkve, na što su građani bili posebice ponosni. Ujedno, obnovljeni su i ostali objekti i javna dobra.¹¹⁷

Slika 34. Zgrada nekadašnje palače Rašporskog kapetana u Buzetu. Foto: Dilan Kontić

Zanimljiv je kameni spomenik koji je postavljen na krov župne crkve Blažene Djevice Marije u vrijeme njezine obnove od 1730. do 1784., kada je obnova konačno završena. Taj kameni spomenik važan je jer ga je opisao buzetski svećenik Petar Flego 1646., kada je pisao izvješće biskupu Giacomu Filippu Tomasiniju. Taj kameni spomenik visok je gotovo jedan metar i u punom reljefu isklesana su dva ista lava, kako poluotvorenih ralja sjede i pod njihovim prednjim nogama drže ovcu ili neku drugu životinju na tlu, koja nije isklesana u potpunosti. Od završetka obnove crkve 1784. pa sve do danas, gotovo 240 godina, dva kamena lava na crkvi drže križ. Ta dva kamena lava, kada ih je Petar Flego opisao sredinom sedamnaestog stoljeća, stajala su na jednom zidiću ispred crkve i na njih se u najsvečanijim danima postavljao općinski stijeg.¹¹⁸

¹¹⁷ Budicin, M., 2005., str. 170.-171.

¹¹⁸ Nikolić, S., 2016., str. 241.-243.

Slika 35. Lavovi na krovu s pozadinom planinskim lancem Ćićarije. Izvor: Saša Nikolić, „Crtice o kamenim spomenicima iz teksta Petra Flega (1646.)“ Buzetski zbornik, knjiga 42./43. (2016.): str. 241.-246. (foto: Matija Nežić)

Vela šterna, koja dan danas sjaji svojom raskoši, bila je posljednji objekt izgrađen u Buzetu za vladavine Mletačke Republike. Izgrađena je 1788., a dao ju je izgraditi ondašnji rašporski kapetan Marcantonio Trevisan (1787.-1789.).¹¹⁹ Vela šterna izgrađena je mjestu starije šterne koja je izgrađena davne 1561., gdje je šterna bila i ostala mjesto susreta i razgovora sugrađana.¹²⁰

¹¹⁹ Merlić, E., 2008., str. 64.

¹²⁰ Marzi, Z., 2016., str. 261.-262.

Slika 36. Vela šterna s natpisom završetka izgradnje šterne 1789. u vrijeme kapetana Marcantonija Trevisana (1787. – 1789.). Foto: Dilan Kantić

Slika 37. Vela šterna slikana 1981. Izvor: Galerija Zavičajnog muzej grada Buzeta

Posljednji, 162., rašporski kapetan koji je dočekaio raspad Mletačke Republike bio kapetan Gasparo Dolfin (1796.-1797.).¹²¹ Padom Mletačke Republike 1797. istarski poluotok potpast će pod vlast jednog vladara. Kuća Habsburg nakratko će proširiti svoje posjede po Istri, do Napoleonovog kratkog dolaska i odlaska. Austrija će nakon Napoleonove vladavine ponovno zagospodariti cijelim poluotokom, što će označiti novo razdoblje istarske povijesti.

¹²¹ Merlić, E., 2008., str. 65.

Slika 38. Uklesani krilati lav, u kružnom profiliranom obrubu s inicijalima kapetana Daniela Badoera i godinom obnove 1563. Foto: Dilan Kontić

5. Zaključak

Buzet je tijekom svojeg postojanja promijenio mnogo vladara i vlasti koje su njime upravljale. No, vlast koja je uzdignula Buzet i ostavila neizbrisivu ulogu u njegovom postojanju bila je moćna Republika Sv. Marka. Osvajanjem istarskog poluotoka, Buzet 1421. pada pod jurisdikciju mletačke vlasti i pod njome ostaje sve do 1797., kada Republika Sv. Marka prestaje postojati. Mletačka Republika vladala je Buzetom skoro 400 godina i ostavila je trajne dokaze svoje prisutnosti.

U početnim godinama vladavina Republike nad Buzetom bila je gotovo nikakva, kaštel nije imao nikakvu ulogu, drugim riječima bio je osuđen na propadanje. Uvlačenje Mletačke Republike u Cambraiski rat preokrenut će sudbinu zapuštenog Buzeta.

Vojni sukobi između Mletačke Republike i kuće Habsburg, na prostorima istarskog Krasa ostavili su opustošena i razorena prostranstva. U tim razaranjima pao je i „ključ Istre“, utvrda Rašpor, koja će biti razorena 1511., a rašporski kapetan preseljen je u Buzet. Mlečani, zahvaljujući svojim diplomatskim umijećima i vojnim odolijevanjima, od puno moćnijeg suparnika izvukli su nova područja na istarskom poluotoku. Wormskim kapitulima i Tridentskim sentencijama samo je potvrđen novi ustroj granica na istarskom poluotoku, a mletačka strana sada je posjedovala $\frac{3}{4}$ poluotoka. Padom Rašpora i dobivenim teritorijem Mletačka Republika bila je primorana stvoriti prvu crtu obrane u slučaju ponovnog sukoba. Tako je zadobivenim Dragućem, Vrhom i Sovinjakom te vlastitim kaštelima Ročem, Humom i Buzetom stvoren Rašporski kapetanat. Premještanjem rašporskog kapetana u Buzet, kaštel će proći građevinske zahvate ponajviše obrambenih objekata, a uloga ostalih naselja bila je sigurnosnog i obrambenog tipa. Razlog tomu bio je taj da su bila smještena na pograničnim mjestima, gdje su uglavnom bila žarišna mjesta sukoba.

Uzrok sukoba susjednih strana bio je taj da se stvaranjem novih granica nije jasno utvrdila crta koja bi odvajala mletačku i austrijsku Istru. Stoga su seljaci s jedne i druge strane neodređena pogranična mjesta smatrali svojima. Ti sukobi krajem 16. stoljeća sve više će eskalirati, da bi početkom 17. stoljeća za vrijeme Uskočkog rata poprimili svoj vrhunac.

Uskočki rat najgori je sukob vođen na prostoru Istre, koji je ostavio strašne posljedice na stanovništvo. Što se tiče istarskog poluotoka, najteže je stradao Rašporski kapetanat s njegovim kaštelima i selima. Kašteli Draguč, Hum i Roč te njihova okolica pretrpjeli su najviše štete i razaranja. Posljedica sukoba bio je i strašan pad broja stanovnika te da bi se vratio na prijašnji broj ljudi prije rata, bit će potrebno gotovo 200 godina. Ujedno je to bio strašan sukob u kojemu je stradao istarski čovjek iste kulture, vjere i tradicije, primoran sukobiti se jedan protiv drugoga.

Završetkom rata započelo je dugo razdoblje obnove. Početkom osamnaestog stoljeća gradnja poprima maha i grade se zgrade, objekti i razna dobra. U osamnaestom stoljeću moćna Mletačka Republika nije niti sjena njezine moći i snage te krajem stoljeća ukida je novi ambiciozni francuski vojskovođa Napoleon. Njegovim ukidanjem Republike započinje nova era za istarski poluotok i njegove stanovnike.

6. Literatura

1. Balog, Zdenko (2007.), „Roč - važna tvrđava rašporskog kapetana u renesansnim stoljećima“, u: *Roč i Rošćina*: str. 39.-46.
2. Banić, Josip (2017.), „Buzet: nepokolebljivi bastion kontinentalne Istre“, u: *Buzetski statut*, Denona, Zagreb
3. Bertoša, Miroslav (1976.), „Bužeština u doba uskočkog rata“, *Buzetski zbornik*, knjiga 9.: str. 99.-108.
4. Bertoša, Miroslav (2011.), *Doba nasilja, doba straha*, Durieux, Zagreb
5. Bertoša, Miroslav (1995.), *Istra: Doba Venecije (XVI. – XVIII. stoljeće)*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula
6. Bertoša, Miroslav (2019.), *Historabilje XVI. – XVIII. stoljeća. Mali svijet Istre u doba Venecije*, Susreti na dragom kamenu, Marčana
7. Bertoša, Slaven (2018.), *Fragmenti buzetske prošlosti u srednjem i novom vijeku*, Srednja Europa, Zagreb – Pula – Buzet – Pazin
8. Bertoša, Slaven (2005.), *Rašpor i rašporski kapetanat*, Katedra Čakavskog sabora Pazin, Pazin
9. Božić, Silvano (2007.), *Rašpor - zbivanja na istarskom krasu od pojave Rašpora pa do kraja drugog tisućljeća*, Futura, Rijeka

10. Budicin, Marino (2019.), *Povijesno-urbanistički aspekti Mletačke Istre. Prema crtežima iz Državnog arhiva u Veneciji*, Povijest Istre VII, Pazin: „Josip Turčinović“
11. Cravetto, Enrico, ur., (2008.), *Povijest 9: počeci novoga doba (16. stoljeće)*. Zagreb: Europapress holding
12. Izvadak Tomasinijeva opisa Roča, Filippo Tomasini, Giacomo (2007.), „Roč“ u: *Roč i Roščina*: str. 267.-268.
13. *Istarska enciklopedija* (2005.), Zagreb
14. Klen, Danilo (1963.) „Mletačka eksploatacija istarskih šuma i obavezan prijevoz drveta do luke kao specifičan državni porez u Istri od 15. do kraja 18. stoljeća“, *Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 1., Rijeka, str. 199.-280.
15. Marzi, Zlatka (2016.), „Buzetske šterne, fontana i javna špina“, *Buzetski zbornik*, knjiga 42./43.: str. 247.-264.
16. Merlić, Edo (2008.), *Buzeština kroz povijest*, Grafomark, Pazin-Buzet
17. Nikolić, Saša (2016.) „Crtice o kamenim spomenicima iz teksta Petra Flega (1646.)“ *Buzetski zbornik*, knjiga 42./43.: str. 241. – 246.
18. Rubić, Ivo, Božo Jakovljević (1961.), *Buzet i njegov kraj (Buzeština)*, Narodno sveučilište „Augustin Vivoda“, Buzet- Zagreb
19. Šetić, Nevio (1989.) *Istra za francuske uprave 1805.-1813.*, Istarska književna kolonija „Grozđ“, Pula

20. Trogrlić, Marko i Nevio Šetić (2015.), *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, Leykam, Zagreb

21. Vrandečić, Josip, Miroslav Bertoša (2007.), *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranom novom vijeku*, Zagreb

7. Sažetak

Jedno od najvažnijih povijesnih razdoblja za Buzet i njegovu okolicu bilo je razdoblje vladavine Republike Sv. Marka. Mletačka Republika ovim je prostorom vladala od početka 15. stoljeća pa sve do kraja 18. stoljeća, gotovo 400 godina. Ovaj rad razrađuje povijesna događanja Buzeta i njegove okolice od 16. do 18. stoljeća. Ta stoljeća vrlo su bitna jer su oblikovala budućnost Buzeta i njegove okolice. Početkom 16. stoljeća izuzetno važna utvrda Rašpor biva razorena, a rašporski kapetan, glavna vojna osoba odgovorna za mletačku Istru, premješta se u Buzet. Dolaskom kapetana u Buzet stvara se i Rašporski kapetanat, obrambeno područje koje je zamišljeno spriječiti neprijatelja u daljnjem napredovanju. Rašporski kapetanat sastojao se od četiriju kaštela, središnjeg Buzeta i lokalnih pograničnih kaštela Draguča, Roča, Huma te dva veća sela, Vrha i Sovinjaka. Tako je početkom 17. stoljeća Rašporski kapetanat stavljen na kušnju. Neprestanim trzavicama između Mletačke Republike i kuće Habsburg, ali i neprestanim sukobima u Istri oko granica, dolazi do Uskočkog rata. Rat je to gerilskog tipa, temeljen na iznenadnim prepadima i paležima. Ovaj sukob, potpomognut zaraznim bolestima i glađu, odnio je polovicu broja stanovnika na poluotoku te je na duži niz godina uništio ekonomiju poluotoka. Razdoblje 18. stoljeća obilježeno je mirom i gradnjom i osjetnim padom moći nekada moćne vladarice mora.

Ključne riječi: Mletačka Republika, Istra, Buzet, kunfini, Uskočki rat.

8. Summary

One of the most important historical periods for Buzet and its surroundings was the period of the rule of the Republic of St. Mark. The Venetian Republic ruled over this area from the beginning of the 15th century until the end of the 18th century, for almost 400 years. This work elaborates on the historical events of Buzet and its surroundings from the 16th to the end of 18th century. These centuries are very important because they will determine the future of Buzet and its surroundings. At the beginning of the 16th century, the highly important fortress of Rašpor was destroyed and the Rašpor captain, the principal military figure responsible for Venetian Istria, relocated to Buzet. With arrival of the captain in Buzet, the Rašpor captaincy was created, a defensive area designed to prevent further enemy advancing. The Rašpor captaincy consisted of four castles, the main one being Buzet and the local border castles of Draguč, Roč, Hum, as well as two larger villages, Vrh and Sovinjak. So, at the beginning of the 17th century, the Rašpor captaincy was put to the test. Continuous friction between the Republic of Venice and the House of Habsburg, as well as ongoing in Istria over the borders, led to the Uskoks' war. Guerrilla type of war based on sudden raids and arson. This conflict, aided with infectious diseases and famine, killed half of population of Buzet region and devastated the peninsula's economy for many years. The period of the 18th century in Istria was marked by peace, construction, and significant decline the power of the once mighty ruler of the sea, ultimately by her existence.

Key words: Republic of Venice, Istria, Buzet, border lines, Uskok War.

Prijevod pregledala Martina Krt, mag. praesc. educ.